Костю Горбалеві на поклін, аби згадував 2-го німецького просимця 1852 року, коли мене обстригли.

П р о л о г

Братику мій, не цурайся
Хоть ти оден цего бранця;
Не цурайся єго сліз,
Що в поклоні ти приніс.
Бо го люди на кеп від себе прогоня, —
Ніби коли в латтю, то він вже не їх, —
Де кури не піють, де дзвони не дзвоня:
— От там ти — та там ти! — справляють на сміх. —
В нас хліб не вродився, нічо не зібрали, —
Так люди до його, та й замкнуться в кліть.
Бодай ви святого таки не діждали,
Коли співакові кавалка вже ніт!
Або ж го, люди, задармо в вас хочу?
Я буду співати, му серце топить,
Я буду робити, аж вилізуть очі,
Лиш дайте прожити, між вами прожить,
Гарненько-мирненько, як в вас то живеться,
Де пречиста божа за столом сидить,
За тисовим столом із вами посполом.
Ох браття-панове! аж серце ся б'єть,
Аж душечка в мені крильми собі збила —
Зриват ся летіти, залізячко — дзур! —
Богдан ворогам ти, не нам ти дзвеніло!
Співав бих — так годі, ведуть в калавур...
А другий раз не му вже вас
Морочить в сім ділі:
Коли німці не застріля —
Самий ся застрілю...

Темна нічка, невидненька,
Сидить вдова старесенька.
Сидить вдова коло стола,
Тяжко, важко плаче,
За дрібними слізоньками
Світонька не бачить.
— Синку ти мій, щирість моя!
Серденько вже знає,
Що я тебе послідній раз
Оце виряджаю, —
Послідній раз, мій синочку!
Не своя дитина —
Не ти мене ховатимеш,
Як з голоду згину,
Не ти, синку, ох, ні, не ти! —
Та й лиш повалилась
Кінець стола тисового.

А дочка Малана
Сидить собі у запічку, —
Отак сидить цілу нічку.
Білі ручки не ламала
Ані голосила,
Лиш у стіну до протесу
Головоньку била.

— А за ким-то, співаченьку? —
Мене мня питати.
— Нема го тут: от що вийшов
На подвір'я з хати.
Потикнувся, сів на приспі,
На ручки склонився
Та й дрібними слізоньками,
Гей водов, умився...

Мийся, брате молоденький,
Най ти жаль не буде,
Що-сь ся доста не наплакав, —
Бо німецькі люде
Не дають нам заплакати
Ні заголосити, —
Браття мої, руські мої,
Чо нам в світі жити!

Чого нам тривати, панове молодці,
Коли наша воля в поганих руках!?
Ведуть нас під міру у мокрій сорочці,
В кровавій пускають по десять роках,
По десять найкращих, — пожаль же ся боже! —
Заплакав бих, браття, та сліз уже ніт.
За тими роками, гадаєте, може,
Бих плакав, що всохли, як маковий цвіт?
Ні, браття, що впало — навіки пропало:
Абих ціле стадо цісарське всідлав —
Уже не здогоню; та й нащо б ся здало?
Ци я вже не доста в сих десять страдав?
Ні, браття-молодці, про їх не заплачу;
Про вас я заплачу, про руський талан
Та руську волю, ту рідну, козачу...
Заплачмо, панове, най трісне кайдан!

А доки тріс — богдай му біс! —
Ходімо до хати
Подивитись, що там робить
Стара темна мати...
— Не нуждуйся, моя доню.
Моє ти коханє, —
Готов твому братчикові
Ранішнє сніданє.
Зготов добре сніданєчко

Братчикові свому.
Або хочеш, аби пішов
Не снідавши з дому?
Ох, буде він, синку, доста
Голодом ще мліти,
Та й ти будеш, та й я буду...
Діти ж мої, діти,
Нащо я вас, таких бідних,
На світ породила?
Якби знала — до схід сонця
Була б утопила,
Абих була не бачила,
Як нині вас бачу!
Не плач, доню, хоч ти уже,
Най я сама плачу,
Най виплачу моє серце,
Мої темні очі, —
Най виплачу, доню моя,
Чей, борше загину!
А хто ж мені вималює
Красну домовину?
Уже не він... Мій синочку!..
Чужі-чужениці
Тесатимуть домовину
Бідній одовиці.

Отак собі, гейби крізь сон,
Одова проводить,
А донечка на ватерці
Снідання готовить.
Заплакали всі зіроньки,
Зарули всі півні, —
Сніданнячко вже готове...
Німецька царівне,
Ци снідала коли ти так

Або твої діти?
Ци буде й вам на слізоньках
Снідання-сь варити?
Щодня, щодня, — лиш не сестра, —
Неволя... вельможна!..
Співав бих ще, та боюся,
Що, відай, не можна.
Бо я правду лиш співаю
Та й за правду гину,
А ви правду не любите...
Прощай же, княгине!

Ходить братчик по дворові,
Тяжко-важко плаче,
Умиває слізоньками
Личенько козаче.
Умивайся, молоденький,
Як лебідь на морі,
Може, втопиш гарячими
Красні наші гори,
Аби на них не дивитись,
Відразу забути.
Зеленої смеречини
У німця не буде, —
Бо в німецькім, брате, краю
Росте лиш ліщина:
Не одному біле тіло,
Гей заполоч, сине;
Не одні козачі плечі
Як ножем би скраїв, —
А найдужче тих легінів,
Клятих тих гільтяїв,
Що не хочуть "панувати"
Та за домом плачуть...

А я чого?.. Коли-сь зачав,
Кінчай же, співаче!

Вийшла сестра за братчиком,
До снідання просить,
Та китайку дорогую
Слізоньками росить;
А де слізка лишень кане —
Зараз кровйов стане...
— Вже готове ти снідання,
Брате мій Іване! —
Ввійшов Іван до світлиці,
Сплаканий, аж хворий.
Єго ненька старенькая
Насилу говорить:
— Сідай, синку! Сідай, душко,
Та будеш снідати. —
А як они вже снідали, —
Не мете питати;
Не мете, ні товариші,
Бо я вам не скажу...
Хіба й свою головоньку
Китайкойов зв'яжу...
Але ж бо я, легіники,
Китайки не маю —
Пустив свою китаєчку
Долів по Дунаю —
Кровавую, сльозавую
До ненечки в гості.
Бо і мене, пани-браття,
Хата на помості —
Була... Брешу! Лишили ми
Неньку, як голубку,
Дрібні слізки збираючу
До срібного кубка,

Доки верну в Буковину,
В гори у гостину...
Ци я верну, ци не верну, —
Я післав хустину,
Аби мала моя ненька
По мені поману:
Мою хустку кривавую
Та в слізоньках прану.
Устав Іван від снідання
Та й молиться богу,
А сестричка вже лагодить
І харч на дорогу,
Ох мала то, невелика
Вдовина тертіла...
А одова як сиділа,
Так і обімліла.
А він припав до ножечок,
Вклонився низенько:
— Оставайте здоровенькі,
Рідна моя ненько,
Та й не плачте! Я, чей, верну;
А коли загину... —
Не доказав. Вийшов потич...

Братчику єдиний,
І я тобі не докажу,
Бо серце ся топить,
А дрібненьке писанєчко
Ніби кровйов кропить...
Дивне, дивне, пане-брате,
Серденько співаче:
Чуже горе виспівує,
А про своє плаче.

Та як же не плакать, та як же не рути
Мені, молодому?.. Молодці, скажіть!..
Продали мня ляхи в німецькі некрути,
Втопили ми долю, втопили ми світ;
Пропав, як той камінь в глибокому морі, —
Ніхто не добуде! Ніхто не спита,
Як тяжко я мокну у сльозах та в горі;
Ніхто не спитає... бо я сирота.
От ходжу та ходжу, як дух на покуті,
Що пустков блукає, а прощі му ніт.
— Ходи, — кажуть лютри, — бо пута вже куті!
Ходи, аж не впадеш здихати під пліт.
Ходи, аж не здохнеш в нечистім десь краю,
Де дзвони не дзвоня, не піє когут,
Де руські молодці на гуслях не грають,
Де руські дівчата співати не муть.
Солом'яна виля — цісарська сембриля,
В куті десь за плотом — там руський співак...
Слідочки по світі, слізоньки по цвіті, —
От тільки помани!.. Молодці ж, не так?..
О так, пани-браття! Душа ми віщує,
І думка говорить, і серденько чує,
Яка моя доля і чо мені ждать.
А доки діждуся — тра далі співать.

От викрався і місяць з раю,
Щоби ся добре придивить,
Який гаразд на руськім краю,
Як там живуть та як там жить;
Як Україна, як Подолє,
Як Галич, мов почесний стів,
Стоя та щиро богу молясь
За князів своїх, за батьків,
За козаків, за руську волю,
Що в могилах глибоких спить...

"Ци вже не встанете ніколи?" —
Спитається та й знов ся молить,
А бог не чує, бог наш спить...
Коли він встане, галичани?..
Лиш не журіться — встане гнет!
Але тепер лишіть, най спить,
Аж церкови церквами стануть...
Відтак молітесь, галичани!
А тепер спіть,
А бог дасть світ.

А в Італії цвіт та цвіт
Укрив гору, укрив долину
То у барвінки, то в калину.
Бо де руська ніжка ходить,
Там барвінчик родить;
А де руська кровця кане —
Калинойов стане:
А кілько-то козацької
Кровці тутки ллється!..

Козакові у серденька,
Гей гадина в'ється...

Он блудить гаєм, — ми го знаєм.
Блідий-блідий, як та стіна,
Шовковов хустков утираєсь;
Мовчить, як ніч, та ніч німа,
Що, гей пропасниця, приспала
Італію — богдай не встала!
Богдай тоді піднялась д горі,
Коли камінь в морі!..
Місяць сіяє, він читає...
"Померли, — пишуть. — Ні вже д кому
Вертатись сироті додому...

От мовчало би-сь, соловіє!" —
Так він собі. А місяць мріє,
А кабат так ся і біліє —
Перед, — а плечі, як калина
Червона та сина.
"Як тарабани страшно грають,
Браття плачуть, німці лають,
Шабельками підганяють...
Триста пруття зашуміло
Коло мого тіла!

Але бог видить, ліпше знає..."
Сплакав... карабін обзирає...
Він спотикнувся, впав, здихає...
Тяжко зітхнув... Як би й не було! —
Лиш зорі сплакнули.

Ох, боже мій милий! А ти його бачиш,
Як він ся низенько у квіти склонив,
Та й з яснойов зорев за ним не заплачеш?..
Хіба то не ти му так долю судив?
Хіба ж то не твої плекали го гори,
Ті гуцульські гори, барвінковіий край?
Хіба ж то не твоє занесло го море,
Де люди не руські, не руський звичай;
Де сонце тя топить, а претці не гріє,
Де місяць аж гріє, а світла нема,
Де вітер аж сушить, а претці не віє,
Весна не минає, а претці зима
Для руського серця?.. Ох, боже наш, боже!
Прости!.. Забуваю, що господь наш спить...
Добраніч! — А ти як, небоже?.. Небоже!
Хто прийде заплакать? Хто буде тужить?..
Ні батька, ні мами, ні трунви, ні ями...
Собаки волоські кусатисямуть

Над тілом козацьким!.. А й ми ж козаками!..
Козаки за свій край та волю ся б'ють, —
А ми за що б'ємось?.. Ох, браття, не скажу,
Бо мушу ще жити, ще мушу співать,
Аж ту Чорногору собов не підважу
Та Добуша найду. Вже доста му спать
В могилі, вже доста тяжкої покути
За малу причину — молоду дівчину...
Встань, друже! Ми дужі, ми вже не рекрути...
А мусимо гинуть — то будемо гинуть,
Але не під лозовинов
В німецькій неволі, —
За руський край загинемо,
За руськую волю.

Світи, місяцю, красно,
Бо вже ясно та ясно!
Аби ми ся надивили,
Як наш новобранчик
Спочиває в Італії
В зеленім байраці.
Не хоче молодий світити...
Морочиться, мов у диму,
По темній мрі; неначе вбитий,
Неначе хтось помер єму, —
А він, зв'язав головку, рідню
Іде на похорон просить,
А вна цураєтсья, бо бідний, —
У бідного нема що пить.
Отак і він собі, сарака,
Блукає небом, мов селом,
Та просить — відповідь однака:
"Нема коли".
А байраком
Так сумно-сумно, мов в неволі.

Лиш новобранчик там лежить;
Ручки навхрест, мов ся молить.
А господь наш як спить, так спить...
Коли устане, галичани?..
Хто зна, коли... А серце в'яне,
Так дивлячись на руські рани,
Так дивлячись на руську кров,
Що миє землю, мов водов,
Погану землю.
Вічний пане!
Ци вже і в тебе грошей ніт,
Що-с злодіям запродав світ,
Аби робили, як їм гоже?
Христа ран ради, вічний боже,
Дбай викупить твій мир назад,
Ще доки лютри го з'їдять!

Лиш новобранчик не голосить...
Єго кровця долину росить,
А він як спав, так собі спить...
Ми уздримо, а він не вздрить,
Як галичан поклониться
Україні-мати;
Як руський син у кармазин
Вбереться, не в лати;
Як отаман з гробу встане,
На козаків свисне;
Як бунчуки залеліють,
А булави блиснуть.
Як поганці в однім ранці
В болоті утонуть,
А у Львові на церкові
По ляхах задзвонять;
А церкви-сь одцурають
Анцихриста з Риму

Та помоля-сь господневі
До Єрусалиму
Гарнесенько, вірнесенько
Про долю козачу,
Про руський край, про руський мир...
А він не побачить...